

MUYASSAR TILOVOVA,

PhD, dotsent,

ALISHER MUQUMOV

Turon universiteti magistri

SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODIDA INSON VA TABIAT MUNOSABATI

Annotatsiya. Shukur Xolmirzayev XX asr o'zbek adabiyotining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan taniqli yozuvchidir. Uning yuksak badiiy mahorat bilan yaratilgan betakror nasri o'zbek xalqi ma'naviyatining yuksalishida o'ziga xos o'ringa ega. Sh.Xolmirzayev J.London, E.Xeminguey, S.Tompson kabi jahonning mashhur yozuvchilari qatorida tabiat mavzusida takrorlanmas asarlar yaratdiki, bu yozuvchi ijodining alohida bo'rtib ko'rinib turuvchi bir qirrasidir. Maqolada Shukur Xolmirzayevning hikoyachilikdagi badiiy mahorati uning tabiat va inson munosabatlari aks etgan hikoyalari orqali tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: Shukur Xolmirzayev, Boysun, Surxon eli, o'zbek, tabiat va inson, hikoya, shafqatsizlik, ijodiy prinsip.

Annotation. Shukur Kholmirzaev is a well-known writer who made a great contribution to the development of Uzbek literature of the twentieth century. He has a special place in the rise of the spirituality of the Uzbek people with his unique prose, created with high artistic skill. Sh.Kholmirzaev with such world's famous writers as J.London, E.Hemingway, S.Tompson, has created unique works on the theme of nature, which is a special aspect of the writer's job. Sh.Kholmirzaev's artistic skills in story-telling through his stories about nature and human relations have been explored in the article.

Keywords: Shukur Kholmirzaev, Boysun, People of Surkhandarya, uzbek, nature and humanity, story, cruelty, creative principle.

O'zbekiston xalq yozuvchisi, Hamza nomidagi Respublika Davlat mukofoti sovrindori, "Mehnat shuhrati" ordeni sohibi Shukur Xolmirzayev o'zining rang-barang va sarmazmun ijodi bilan hozirgi o'zbek adabiyoti taraqqiyotining gullab-yashnashiga, yangi rivojlanish bosqichiga ko'tarishga samarali hissa qo'shgan zabardast adibdir. XX asr o'zbek nasrining 60-70 yillardan keyingi taraqqiyotini bu o'ziga xos yozuvchi ijodisiz tasavvur qilish qiyin. Yozuvchi ijodida tasvir prinsiplarining paydo bo'lishi, shakllanishi, o'ziga xos tarzda namoyon bo'lishi avvalo adabiyotga olib kirilgan hayot materialining mazmundorligi, rang-barangligi, takrorlanmasligi bilan bog'liqdir. Shukur Xolmirzayev "adabiyotga Surxon koloritini – o'zi tug'ilib o'sgan Boysun tog'larining manzaralarini, surxondaryoliklar hayotini, udumlari, betakror so'zlash tarzini – dialektini olib kirdi". Bu xususiyat ko'proq yozuvchining milliy – mahalliy koloritga boy bo'lgan hikoyalari ko'zga tashlanadi. Adib ijodining, xususan, hikoyalari o'ziga xosligi, betakrorligi ham mana shu sabablardan kelib chiqqan. Sh.Xolmirzayev hikoyachiligining endigina shakllanib kelayotgan davrida – 60 yillarda ko'proq asarlar mavzui uchun tabiat va inson masalasi tanlab olingan. Bu bejiz emas, chunki bolaligi aynan tabiat qo'ynida o'tgan yozuvchi qalbiga bu mavzu juda yaqin edi. Bu yillarda yaratilgan hikoyalari adib inson va hayvonot dunyosining, inson va o'simliklar olamining bir-biriga uzviy bog'liqligini, ularning

ayrim yashay olmasligini, birining ikkinchisiga ta'sirini, tabiatning insonni tarbiyalashdagi ahamiyatini ko'rsatadi va bu bilan yozuvchi o'z maqsadiga erishadi. Shukur Xolmirzayev ijodida tabiat tasviri shunchaki fon yoki bezak emas, balki g'oyaviy-estetik yuk ko'taruvchi muhim unsurdir. Yozuvchi tabiat va inson o'rtasidagi munosabatni chuqur falsafiy hamda psixologik talqin qiladi. Uning asarlarida tabiat inson ruhiyatining aks-sadosi, ichki kechinmalarining ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Shukur Xolmirzayev ijodining ma'lum bir qismini tabiat va inson munosabatlarini badiiy tadqiq etishga bag'ishladi. Bu munosabatlar haqida adibning o'zi iqrar tarzida yozgan ushbu so'zlaridan ham anglash mumkin: "Men Boysun rayonida tug'ilganman. Boysun – tog'lik joy. O'n ikki yoshimda o'zim yolg'iz miltiq ko'tarib ovga chiqib ketardim. So'ngra, bu yerda yashirishning hojati yo'q: qaysarroq edim... Lekin bitta narsani yaxshi ko'rardim: masalaning mohiyatini tushunishni". Bu so'zlardan anglashiladiki, 70-yillarning boshlarida, ya'ni ijodiy prinsiplari hali to'la shakllanib ulgurmagan paytda yosh yozuvchi voqelikni badiiy idrok etish yo'llarini o'rgana boshladi. U inson hayotini, yashash tarzini, abadiy tiriklik manbaini tabiat bilan uyg'unlikda, bog'liqlikda, birlikda deb biladi. Bu xulosaga u hozirgi Surxon elining olis avlod-ajdodi bo'lmish qadimgi baqtriyaliklar hayoti tarzini kuzatish asnosida keladi, bu o'lkaning ko'hna ibtidoiy xalqlari dastlab tabiatga sig'inishganini, uni ulug' bir ne'mat sifatida qadrlashganini anglaydi.

Professor Umarali Normatov 1978-yildayoq Shukur Xolmirzayev hikoyalarining o'ziga xos badiiy shaklga oid quydagi fikrini bildirgan: "Shukur Xolmirzayev hikoyalari uslubi, ifoda usullari, tasvir ohangi, ritmikasi bilan ham e'tiborni tortadi". Shukur Xolmirzayevning 1975-yilda yozilgan "Odam" hikoyasi ham yozuvchining badiiy yuksak mahorati va falsafiy teran fikrlay olishining yana bir isboti. Bu hikoya falsafiy xarakterda yozilgan bo'lib, syujeti xronikali. Yozuvchi ushbu hikoyasi orqali insonlar r taqdirini tasvirlashga harakat qilgan. Hikoyadagi Rahima obrazi asosida ayollarning o'sha davrdagi hayot mashaqqatlarini yengib o'tishi tasvirlangan. U avval yosh qiz edi, keyin kelin bo'ladi, keyinchalik ona va buvi bo'ladi. Keksayib o'lim fursati yaqin qolganida birdan kasal bo'lib qoladi. Kasalligi shu ediki, u goh yosh boladek, goh kelindek, goho ona va buvi bo'lib qolar, o'zini shunday tutar edi. Rahima eridan erta beva qolgan. Eri Shodmon polvon edi, Afg'onistonga borib kelgandan keyin birdan tog'day odam mushtday bo'lib qoladi va vafot etadi. Undan uchta farzand qoladi. Kattasi bilan kenjasi qiz o'rtanchasi o'g'il edi. Ammo, o'g'li frontga ketib halok bo'ladi, kenja qizi tog'da qochqinlikda yashab yurganida qishda sovuq oldirib vafot etadi. Kattasi Adolat raykomga ishga kiradi, oila quradi, o'z yo'lini topib ketadi. Rahima erida ajralganidan ikki yil o'tib bozorning farroshi odam qo'yadi. Rahima: "Polvon meni qulflab ketgan, kaliti o'zida, deb sovchilarni qaytaradi. Bu yerda uning eriga sadoqati va vafodorligini ko'rish mumkin. Shukur Xolmirzayev haqiqiy professional yozuvchi. Ayniqsa, yozuvchining insonga umr va uning mazmuni haqida chuqur mushohada yuritish imkonini beradigan "Odam" hikoyasi juda ta'sirli. Bejizga yozuvchi bu asarni "falsafiy hikoya" deb atamagan. Hikoyadagi Rahima ismli ayolning hayoti, kechmish-kechinmalari qalamga olinadi. Ayol hayotda ro'shnolik ko'rmadi. Aslida, Rahima buvi boshidan o'tkazgan qiyinchiliklarni, iztiroblarni ta'riflashga so'z ojiz. Umri poyonida esi kirdi-chiqdi bo'lib qoladi. Lekin tabiatning irodasini qarangki, umr so'nggida ayolning xotirasi tiklanadi va hayotidan rozi bo'lib ko'z yumadi. Vafot etishi oldidan bolalariga vasiyat qiladi: "Bolalarim, mendan rozi bo'linglar. Yaxshiligim o'tgan bo'lsa, unutmanglar. Yomonligim o'tgan bo'lsa... esdan chiqaringlar. Men hayotimdan roziman, sizlardan roziman. Mendan ham rozi bo'linglar". Bu hikoyada ham Shukur Xolmirzayevning tabiat va insonni chambarchas bog'liq tarzda namoyon etilganini ko'rishimiz mumkin bo'ladi. Shukur Xolmirzayev "Ot egasi" hikoyasida inson, tabiat va hayvonot olami bir-biriga bog'liqligi tasvirlangan. Hikoya qahramoni Inod uchun ot shunchaki minish vositasi emas, balki u oilasi a'zosidek qadrli bo'lib qolganligi voqealar rivojida aks etadi. Qorabayir ot otasidan meros qolgan, uning hayotini bir necha bor saqlab qolgan, oilasi fojiasidan so'ng ham Inodning yonida bo'lgan yagona sodiq do'stidir. Inson va hayvonot

oʻrtasidagi bu ruhiy bogʻliqlik har doim ham anglab yetilmaydi. Egamberdidek kishilar uchun ot shunchaki hayvon, davlat uchun esa resurs. Ammo Inod uchun bu jonivor vafot etgan yaqinlaridan yodgorlik, yuragining bir boʻlagi edi. Shuning uchun ham u jonivorni begonalar qoʻliga bergandan oʻzi otib oʻldirishni afzal koʻradi. Ammo bu voqeadan soʻng Inod oʻzining yana bir boyligini yoʻqotadi. Inodning oilasi uchragan fojiali voqealardan soʻng qorabayirga minib togʻlarning, adirlarning goʻzalligidan va tabiat bilan muloqot qilib bir muncha yengillaydi, ruhiy azoblardan qutiladi hamda qishlogʻiga qaytadi. Bu voqea ham tabiat va inson bir-biriga bogʻliqligi, inson tabiatning bir boʻlagi ekanligining yorqin dalili. Sh.Xolmirzayevning “Jarga uchgan odam” hikoyasi ham tabiat hamda inson chambarchas bogʻliqligining yorqin dalilidir. Muallif tabiatni shunchaki, fon sifatida emas, balki jonli obraz sifatida tasvirlaydi. Boysuntogʻning osmoni, adirlari, archazorlari, hayvonot olami shu qadar hayotiy tasvirlanganki, oʻquvchi ham ularni koʻz oldiga keltirishi, uning goʻzalligidan bahramad boʻlishi mumkin. Masalan: “Togʻning osmonga qadalgan oʻrkachlarida parquv bulutlar suzib yurar, ular togʻ bilan zangori osmonni bir-biriga qoʻshib turganga oʻxshar edi”. Asar qahramoni Islom orqali muallif insonning tabiat bilan bogʻliqligini, uning hayotiy izlanishlari va ichki kechinmalarini yuksak badiiylik bilan ochib beradi. Islomning bolaligida togʻ va tabiatga mehr qoʻyishi, harbiy xizmatdan keyin oʻz yurti va togʻlarini qoʻmsashi, keyinchalik gazetada ishlash orqali tabiatga boʻlgan muhabbatini soʻz orqali ifodalashi uning ruhiy oʻsishini koʻrsatadi. Masalan: “Islom qishlogʻiga keldi, uyiga kirdi, togʻlariga sayrga ham chiqdi. Ana shunda u endi bu yurtdan bir umr judolikda yashay olmasligini, jasad ham, albatta, shu yerda dafn etilishi kerakligini chuqur his qildi”. Bu jumlada ona yurtga boʻlgan sadoqat va yurakdan kechayotgan hissiyotlar juda taʼsirli aks etgan. Ammo, Ismoil Yusupovichdek kimsalar ham jamiyatimizda yoʻq emas. Shuningdek, uning xatti-harakatlari ona tabiatimizga, hayvonot olamiga salbiy taʼsir oʻtkazadi. Rejissyor uchun ayiq shunchaki ayolini koʻnglini koʻtarish uchun sovgʻa vositasi boʻlsa, Islomjon uchun moʻjiza, bir tabiat boyligi, ayiq bolalariga esa ularning onasigina boʻlib qolmay himoyachisi, boquvchisi ham edi. Lekin Ismoilning tutgan yoʻli, yaʼni ayiqni otib oʻldirishi Islom uchun fojia boʻldi hamda ayiqning oʻchini olish uchun uni jordan uloqtirib yubordi. Hikoya shu nuqtada oʻz nihoyasiga yetadi. Shukur Xolmirzayevning uslubi sodda, taʼsirchan va chuqur falsafiy mazmunga ega. Uning ijodida realistik tasvir kuchli boʻlib, inson ruhiyati va ichki kechinmalari tabiiy ravishda ochib beriladi.

Muallif soʻzlarni ortiqcha bezamasdan, hayotiy va aniq ifodalar orqali katta maʼnolarni singdirishga intiladi. Xolmirzayev uslubining asosiy xususiyatlaridan biri tasviriy qudrat boʻlib, u tabiat manzaralarini realistik va hayajonli tarzda ifodalash orqali qahramonning his-tuygʻularini yoritadi. Dialoglar kam, lekin qisqa va mazmunli, ichki monologlar esa inson ruhiyati va ichki kechinmalarini ochib berishga xizmat qiladi. Yozuvchi hayotiy voqealarni tasvirlashda sodda, lekin taʼsirchan til uslubidan foydalanadi. Shukur Xolmirzayev oʻz asarlarida hayot haqiqatini soddalik va badiiy mahorat bilan yoritib, insoniy qadriyatlarini ilgari suradi. Uning uslubi fikrni siliq shaklda ifodalashga asoslangan boʻlib, oʻquvchini teran mushohadaga chorlaydi. “Kulgan bilan kuldirgan” hikoyasida bosh qahramon togʻdagi kakliklar haqida qaygʻuradi, bir-ikki qushni emas, umuman, hududdagi barcha qushlarni qahraton ayozdan omon chiqarib olish gʻamini yeydi. “Jarga uchgan odam”da esa oʻzi tabiat va uni asrash xususida film yaratmoqchi boʻlgan kinorejissyor butun boshli ayiqni oʻldirib ikki bolasini yetim qilgani uchun tegishli tashkilotlar tomonidan emas, oddiy bir tabiat jonkuyari qoʻlidan ayovsiz jazolanadi. Yozuvchining bu kabi asarlarida aks etgan oʻzboshimchalik oqibatida yuzlab togʻ qishloqlari aholisi vohalarga koʻchirilib, yashnagan goʻshalar vayronaga aylangani, ming yillik tarixiy obidalarning qarovsiz qolib ketgani, xalq kelajagini taʼmin qiladigan yer-suvning isrof boʻlayotgani haqidagi fikrlar va tashvishli mulohazalar ijodkor izhor qilayotgan xalq dardining inʼikosidir. Tabiatga yondashishdagi mazkur prinsipni izohlab, Sh.Xolmirzayev aytadi: “...Gap shunday ekan, gap tabiatni qoʻriqlash, uni boyitib, boy-

liklarini saqlash va kelgusi avlodlarga yetkazishdek sharaflı ekan, bu masalaga hamma bir yoqadan bosh chiqarishi kerak... Ana shunda bebaho tog'larining jamoli xira tortmaydi, uning go'zalligi boyligi o'zi bilan qoladi...".

Sh.Xolmirzayevning inson va tabiat mavzusiga bag'ishlangan hikoyalarining bir qismida tabiatning maftunkor go'zalligi aks ettirilsa, boshqalarida tabiatga yovuzlarcha munosabat, uni talon-taroj qilishlar qoralanadi. Mana shu keyingi hikoyalarida yozuvchi tabiat hodisalaridan "sovuq tasvirlar" topadi va muayyan badiiy g'oyani ifoda qilish maqsadida o'rinli foydalanadi. Masalan: havoning tundligi, osmonni past tushgan qora bulutlar qoplab olishi, guvillab kuchli shamol esishi, chumchuqlarning chirqillashi, bo'rining uvlagani, qor uchqunlarining deraza oynasiga shitirlab urilishi, quyunning qorlarni to'zg'itib o'ynashi, "bo'ronning qori qalin betlarini yalab-supurib" ketishi odamning kayfiyatiga yomon ta'sir qiladi. Bu tasvirlar hikoyalardagi qahramon xarakterini yoritib beruvchi vositalar, xolos.

Sh.Xolmirzayevning mana shunday ruhda yozilgan hikoyalaridagi tasvirda sovuqqonlik bor, chunki bir suhbatida yozuvchining o'zi ta'kidlaganidek, manzarada shafqatsizlik bor, sovuq, shafqatsiz go'zallik bor. Tog'larida, so'qmoqlarida, archalarida... Odamni tarbiya qiladi. Muallif tabiatning qaysi hodisasi yoki holatidan material olmasin, u avvalo naturalist sifatida tabiat hodisalarining ob'ektiv mohiyatidan kelib chiqadi va ularni o'z g'oyaviy maqsadiga mohirlik bilan yo'naltiradi. Tabiatning har bir hodisasi muallif tafakkurida, tuyg'ular olamida sayqal topadi va qisman bo'rtirilgan, birmuncha izohlangan tarzda ko'tarayotgan muammolar konsepsiyasini yaqqol ochib beruvchi syujetga aylanadi. Xususan, "Zov ostida adashuv", "Cho'loq turna", "Yangi zot", "Boychechak ochildi", "Qush tili" va boshqa asarlarni o'qib shunday xulosaga kelish mumkin. Sh.Xolmirzayev qahramonlari ona yurtga, tabiatga mehr qo'ygan yuksak e'tiqodli kishilardir. Lekin uning "Yovvoyi gul", "Boychechak ochildi" hikoyalaridagi asosiy gap tabiatga munosabat haqida emas, balki tabiatning insonga ta'siri, oddiy giyohning sehrli qudrati orqali ibratli mulohazalarni o'rta tashlaydi.

"Boychechak ochildi" (1971) hikoyasida esa ilm-fan rivojiga katta hissa qo'shgan adabiyotshunos olim katta shaharda yashab, ona tabiatdan biroz uzoqlashib qolgani natijasida tabiatga yaqinlashish bilan uning ruhiyatidagi o'zgarishlar ko'rsatiladi.

"Sh.Xolmirzayev hikoyalarida tadqiq etilgan inson va tabiatning o'zaro aloqasi masalasi yozuvchi ijodiy evolyutsiyasining deyarli barcha bosqichlarida asosiy o'rinni egallaydi. Bunday hikoyalarning bir qismida tabiatni asrab-avaylash haqida gap ketsa, boshqa bir guruhida tabiat go'zalliklarini tasvirlash bilan birga, inson va tabiat munosabatlari go'zalligini tarannum etuvchi asarlar ko'proq o'rinni egallagani ko'rinadi, chunki yozuvchi insonda tabiatga munosabat orqali yaxshilikni, ezgulikni, katta bir mehrni ko'rishni istaydi. Bu hol, ayniqsa, inson va hayvonot dunyosi, inson va o'simliklar olami tasvirida yaqqol ko'rinadi". Sh.Xolmirzayevning "Ot egasi", "Podachi" hikoyalarida insonning hayvonga muhabbati "Ko'kboy" hikoyasida hayvonning insonga sadoqatini ko'ramiz. Hayvonot dunyosi haqida jahon xalqlari adabiyotida yaratilgan Redyard Kipling, Jek London, Seton-Tompson, Orosio Kiroga, Lev Brandt, Yuriy Kazakovlarning turli ma'naviy va ijtimoiy muammolarni o'rta tashlagan ko'pgina asarlari o'quvchilarga ma'lum va manzur. Ana shunday muammo, ma'no Sh.Xolmirzayevning inson va hayvonlar munosabatiga bag'ishlangan hikoyalarida o'ziga xos tarzda yozuvchi tug'ilib o'sgan Boysun tabiati va kishilari xarakteridan kelib chiqib badiiy talqin qilingan. Shukur Xolmirzayevning tabiat va inson munosabatlariga bag'ishlangan hikoyalari o'zining rang-barang badiiy talqiniga ega ekanligini kuzatish mumkin. Bu jihat yozuvchining nafaqat hikoyalarida, balki uning qariyb barcha asarlarida – qissa, esse, romanlarida ham ko'zga tashlanadi, ularda doim tabiatga murojaat etiladi, o'quvchiga tabiatning yangi-yangi sir-asrorlari oshkor qilinadi. Chunki tug'ilgan yurtidan uzoqda yashasa-da, tabiat, uning go'zalliklari hamma-hammasi yozuvchining qon-qoniga, ongiga singib qolgan. U o'zi

tugʻilib oʻsgan Boysundan, hatto, ruhan ham ajralib yashay olmaydi. Adabiyotshunos Y.Solijonov tabiat tasvirida yozuvchining detallarga alohida ahamiyat berishi haqida quyidagicha ifodalaydi: “Shukur Xolmirzayevning asarlarida eng koʻp qoʻllaniladigan detallar bu – tabiat unsurlari: turli daraxtlar, oʻt-oʻlanlar, gullar, qushlar, hashorotlar va hayvonlardir. Ularni inson obraziga nisbat berish bilan adib tabiat va odamning yaqinligini, biri ikkinchisiz yashay olmasligini uqdirmoqchi boʻladi. Ayni chogʻda tabiat hodisalaridagi oʻzgarishlarga, ularning oʻziga xosligi (masalan, yarmi qurigan doʻlananing hamon gullab, meva tugishi, gap tomirning chuqur ketganligi, yaʼni mohiyatda ekani)ga urgʻu berish orqali odamni oʻz hayotiga eʼtiborliroq boʻlishga undaydi. Ha, Shukurning asarlarida tabiat gapiradi, harakat qiladi, koʻrkini namoyish etish uchun quturib gullab, bizi ni maftun etadi. Ruhiyatimizga osoyishtalik bagʻishlab, umrimizni uzaytiradi” Sh.Xolmirzayev hikoyalarida tabiat oʻquvchiga estetik zavq, lirik kayfiyat bagʻishlovchi vosita, siqilgan yurakka taskin beruvchi maskan sifatida talqin qilinadi. Qator hikoyalaridagi Islom, Ehson, Qoʻngʻirot domla obrazlari orqali yozuvchining oʻzi ona tabiatning maftuni, himoyachisi, kurashchisi kabi ish tutadi. Uning asarlarida osmon baravar togʻlar, jiyaklarida boychechaklar oʻsib yotgan soʻqmoqlar, shishadek tiniq osmon, oppoq momiq bulutlar, shoxlari osmonga tekkudek azim daraxtlar, sokin oʻrmonlar, kakliklarning sayrash kishining bahri-dilini ochadi; tandir ogʻziday alangalanib turgan quyosh, yam-yashil yaproqlari tagidan noʻxatdek-noʻxatdek zangor mevalari koʻrinib turgan archa koʻngillarga shodlik baxsh etadi; choʻl havosi, uning kengligi, sargʻish tuman ichra suzayotgan oy, boʻgʻiq ovoz chiqarib, afsonaviy bir maxluqdek kilkillab oqayotgan daryo asabni xotirjam qiladi. Bu manzaralar qandaydir tashqi kuzatuv asosidagi tasvir emas. Bu yeru osmondagi barcha goʻzalliklar ham birdaniga, bir vaqtda yozuvchi koʻz oʻngida gavdalanmaydi, bu eshitish va koʻrish orqali qabul qilinadigan tabiat manzarasi emas, balki bu murakkab va aniq qonunlarga asoslangan tabiat hayotining umumiy manzarasi. Tabiatni har tomonlama, iker-chikirlarigacha, chuqur bilimdonlik bilan tasvirlash yozuvchi ijodiy prinsipining asosiy xususiyatlaridan biridir. Sh.Xolmirzayev asarlarida togʻ, choʻl, qishloq tabiati tasvirlari koʻp uchrasa-da, ammo bu tasvirlar hech qachon bir-birini takrorlamaydi, manzaradagi rang-baranglik tasvirda oʻziga xoslikni taʼminlagan.

Shukur Xolmirzayev ijodi – oʻzbek hikoyachiligida katta maktab hisoblanadi. Tabiat va inson muammolarini yoritgan asarlarida Shukur Xolmirzayev oʻz yurti tabiatini koʻz-koʻz qiladi, ana shu yurt tabiatiga mehr qoʻygan, uni asrab avaylagan shaydoyi kishilarni oʻziga yaqin oladi va ulugʻlaydi; oʻz neʼmatlarini tuhfa etgan tabiat boyliklaridan noʻrin foydalanib, shafqatsizlarcha munosabatda boʻlgan kishilar fojiasini fosh etadi. Tabiat va inson munosabatlarini koʻrsatish orqali yozuvchi quyidagi hayotiy hikmatlarni kashf etadi: Koʻrinadiki, Sh.Xolmirzayev hikoyalarida tabiatga “oʻlja” sifatida qarovchilar, turli hodisalar girdobida oʻzlari ona tabiatning “oʻlja”siga aylanadi, undan manfaat kutib, uning tabiiyligiga xiyonat qilgan qahramonlarning oʻzlari ham mana shu xiyonatning qurboni boʻladilar. Sh.Xolmirzayev hikoyalarida tabiat oʻz holicha alohida bir dunyo. Unga inson aralashuvi bilan bu dunyo boyishi yoki aksincha ayrim jihatlari yemirilishi mumkin. Insonning insonligi ham tabiatni bir butun holida saqlay olishida koʻrinadi. Adib hikoyalarida tabiat tasviri muayyan estetik vazifani bajaradi. U faqatgina tabiat dunyosining bir boʻlagi emas, balki qahramon dunyoqarashining va insoniy goʻzalligining shakllanishida oʻz taʼsirini koʻrsatuvchi poetik vosita hamdir. Inson va tabiat muammosi Sh.Xolmirzayevning ayrim hikoyalari mavzusiga tegishli mavsumiy hodisa emas. Bu munosabatlar tizimida yozuvchi Inson va tabiatning oʻz vazifasi, asardagi oʻrni va jamiyatdagi mantigʻini tushuntirib berishga erishgan.

Bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, Shukur Xolmirzayev ijodining dastlabki bosqichida oʻzi aytganiday klassiklarga ergashgan va bunda ularning taʼsiri katta boʻlgan. Shu bilan birga Sh.Xolmirzayev J.London, R.Tagor, A.Chexov yoki A.Qahhorlarning quruq oʻzlashtiruvchisi emas, balki badiiy soʻz sanʼatini milliy zaminda boyitishga harakat qildi. Shukur Xolmirzayev shaklan anʼnaviy yoʻlda mazmunan yangi qahramonlar yaratdi. Sh.Xolmirzayev asarlarini oʻqib,

so'ng yozuvchi voyaga yetgan Surxon vohasiga, Boysun tog'lariga, bepoyon dashtlariga qadami tushgan kishi undagi manzara, rang-baranglikni ko'radi, ajib ohanglarni eshitadi, ularning hammasi ana shu yuragida hayot, tiriklik "tepib turgan" tabiatning "issiq" bag'ridan olinganini baralla sezadi. Shukur Xolmirzayevning o'zi hayotni teran anglagan, insoniyat ruhiyatidagi o'zgarishni seza oladigan inson edi. Shuning uchun ham u asarlarida tabiat qonuniyatlari asosida ish ko'radi, bu tabiiylik hech qachon buzilmasligi kerakligi, buzilgan taqdirda katta falokatlar, fojialar keltirib chiqarishi mumkinligi haqidagi xulosalar chiqaradi. Shukur Xolmirzayev adabiyotga Surxon koloritini, tabiati, havosini olib kirgan yozuvchi. Olib kirganda ham betakror uslubda zavq bilan ifodalay oldi. Ana shundan, u o'zbek hikoyanavisligida o'ziga xos mustahkam cho'qqi yaratdi. Ayniqsa, "Zov ostida adashuv" hikoyasini nafis so'z ila yaratilgan san'at asari deyish to'g'ri bo'ldi. Bundan tashqari, "Omon ovchining o'limi", "Bandi burgut", "Ot o'g'risi" singari hikoyalari orqali Shukur Xolmirzayev o'zbek hikoyachiligida o'ziga xos maktab barpo etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Izzat Sulton. *Adabiyot nazariyasi*. – Toshkent: O'qituvchi. 2005.
2. Umarali Normatov. *Nasrimiz an'analari*. – Toshkent: G'afur G'ulom, 1978.
3. Shukur Xolmirzayev. *Odam / hikoya*. – Toshkent. 1975
4. Otabek Safarov. *Shukur Xolmirzayev haqiqatlari*. "Sharq yulduzi" 2023.
5. Холмурзаев Ш. *Танланган асарлар. I том*. – Тошкент: Шарқ, 2003.

